

О. М. Макеєва,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6101-2951>

ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: maklena72@ukr.net

Мета: з'ясувати роль правової культури та виокремити функції правової культури в сучасному інформаційному просторі. **Методологічну основу** дослідження складають загальні методи мислення, функціональний, системний, структурний та синергетичний методи. **Результати:** доведено, що правова культура, здійснюючи активний вплив на свідомість людей, є важливим ідеологічним засобом в утвердженні правових цінностей у сучасному інформаційному просторі, слугує засобом забезпечення прав людини, запобігання їх обмеженню та реалізації. Виокремлено функції правової культури: пізнавально-правоосвітню, ціннісно-нормативну, комунікативну, правосоціалізаційну, попереджувальну, ідеологічно-виховну, прогностичну. **Обговорення:** встановлено, що основними проблемами із забезпеченням прав людини у сучасному інформаційному просторі в умовах пандемії є недосконалість інформаційна політика держави, прогалини в законодавстві, недостатність залучення громадянського суспільства до комунікації; обмеження окремих прав людини задля захисту громадського здоров'я в умовах пандемії повинні відповідати міжнародним та національним стандартам прав людини.

Ключові слова: правова культура; функції; інформаційний простір; правові цінності; пандемія; інформаційні комунікаційні технології.

Постановка проблеми та її актуальність. Правова культура – феномен, який нерозривно пов'язаний з утвердженням правових цінностей у сучасному інформаційному суспільстві. Вона є однією із найважливіших передумов формування правового інформаційного простору. У сучасних умовах пандемії COVID-2019 проблема правової культури, зокрема, обізнаності громадян про права, особливості їх реалізації та захисту повинні зайняти важливе місце у подоланні коронавірусної хвороби. Сьогодні вкрай необхідне об'єднання зусиль наукової спільноти та практиків у пошуку ефективного механізму захисту прав і свобод людини в Україні в умовах обмежень, зумовлених пандемією, визначення демократичних цінностей та прав людини у національному й міжнародному вимірі. Як відомо, у міжнародних стандартах в галузі прав людини, зокрема, у випадках, пов'язаних із ви-

никненням серйозних загроз для здоров'я населення і надзвичайних станів, зазначено, що при виникненні загроз життю нації є допустимими обмеження певних прав і свобод, які вводяться в законодавчому порядку. В умовах пандемії та швидкого розвитку інформаційного суспільства, прийняття нових законодавчих актів, переходу до впровадження інформаційно-комунікативних технологій у всі сфери суспільного життя, вагомим значення набуває аналіз функцій правової культури в умовах сучасного інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правової культури досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, зокрема це праці С.С. Алексєєва, О.В. Аграновської, В.В. Головченка, М.І. Козюбри, В.В. Копейчикова, О.А. Лукашової, О.М. Макеєвої, Л.О. Макаренка, В.С. Нерсисянца, Н.М. Оніщенко, А.П. Семітка та

інших. Проте проблеми функцій правової культури у сучасному інформаційному просторі окремо не вивчалися.

Метою наукової статті є з'ясування ролі правової культури у сучасному інформаційному просторі, виокремлення функцій правової культури в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу. Сучасному інформаційному суспільству як еволюційному етапу розвитку цивілізації притаманні збільшення ролі інформації та знань у житті соціуму, створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг. Особливо ці питання загострюються у період пандемії коронавірусної інфекції COVID-19, що суттєво вплинула на обмеження та порушення прав людини в Україні. Недостатність залучення громадянського суспільства та комунікації ускладнює подолання проблем із правами людини в умовах пандемії.

Як зазначає І.М. Сопілко, потребують свого усвідомлення значення застосування культурологічних парадигм не лише до побудови інформаційного суспільства, а й, передусім, до формування інформаційно-правової культури, яка має виступати основою для розробки ефективного інформаційного законодавства, закласти фундамент для розроблення Концепції державної інформаційної політики [1, с. 66-67].

Нині інформаційний простір створюється державою і суспільством, має цілі свого створення і відповідні ознаки. Інформаційний простір, вважає І. Арістова, є основою соціально-економічного, політичного і культурного розвитку та забезпечення безпеки України. Ефективний інформаційний простір повинен забезпечити побудову інформаційного суспільства в країні і входження її у світовий інформаційний простір [2, с. 106].

Сучасний інформаційний простір в умовах пандемії потребує формування високого рівня правової культури громадян шляхом використання сучасних інформаційних технологій. Як відомо, міжнародні стандарти в галузі прав людини, зокрема, щодо ситуацій, пов'язаних із ви-

никненням серйозних загроз для здоров'я населення і надзвичайних станів, зазначають, що при виникненні загроз життю нації є допустимими обмеження певних прав і свобод, які вводяться в законодавчому порядку. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [3] вирішено встановити на усій території України карантин. Такий особливий режим у державі забезпечується головним чином шляхом обмеження основних прав людини. Було заборонено: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь певна кількість осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо.

Масштаб і гострота пандемії COVID-19 безумовно досягають рівня загрози здоров'ю населення, який може частково виправдовувати обмеження певних прав і свобод, зокрема: обмеження права на повагу до приватного життя; обмеження права на свободу та особисту недоторканність через примусове поміщення громадян в обсервації; обмеження права громадян на свободу пересування; обмеження права на свободу мирних зібрань; обмеження права на освіту (заборона відвідувати навчальні заклади); обмеження права на свободу релігії (заборона проведення релігійних заходів); обмеження права доступу до медичної допомоги (тимчасове припинення проведення планових заходів із госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних); інші обмеження.

У юридичній науці чимало підходів до сутності поняття правової культури, чималий науковий доробок провідних вчених як національного, так і зарубіжного характеру.

Досліджуючи феномен правової культури М. Коба зауважує, що сучасний етап пізнання правової культури вітчизняною теоретико-правовою наукою характеризується подоланням радянських стереотипів у методології вивчення та оцінці зазначеного поняття, а також формуванням нових підходів до його вивчення, серед яких пріоритетне місце належить аксіологічно-

му, антропологічному, соціологічному та філософському [4, с. 181].

Можна погодитися з авторкою, розширюючи спектр підходів до вивчення категорії «правова культура», зазначимо, що на основі застосування аксіологічного, філософського, діяльнісного, соціологічного, комунікативного та антропологічного підходів, правова культура є різновидом загальної культури, системою правових знань і цінностей, що відповідають рівню правового розвитку суспільства та формуються на основі духовних цінностей, правових звичаїв, правових знань і принципів.

Для визначення сутності функцій правової культури необхідно розглянути поняття «функція» (від лат. *functio* – вчинення, виконання, діяльність), що означає обов'язок, коло діяльності, призначення, роботу, місію, явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і перетворюється відповідно до його змін. Сучасні правознавці визначають, що функції правової культури – це основні напрями оволодіння суб'єктами суспільних відносин правовими цінностями, які з'явилися у результаті розвитку суспільства в галузі права [5, с. 321].

На наш погляд, доцільно передусім розглянути функції правової культури. В юридичній літературі існують різні підходи до виокремлення функцій правової культури, а їх дослідження потребує звернення до праць із загальної теорії права, у яких здійснено аналіз сутності функцій та визначено їх роль у регулюванні суспільних відносин.

На думку Є.В. Аграновської, правова культура є опосередкованим ланцюгом між правовою реальністю і поведінкою особи. Правова культура виконує функцію координації громадських та особистих інтересів, цілей та мотивів діяльності людини [6, с. 24].

А.П. Семітко підкреслює, що правова культура виконує низку досить суттєвих функцій, серед яких окремо виділяються інформаційна, виховна і регулятивна. У своїй практичній діяльності людина часто знайомиться не стільки з текстом закону, скільки з його інтерпретацією. Таке сприйняття правової інформації, вважає вчений, за активного сприяння суб'єктів правової культури викликає глибокий виховний і,

врешті, регулятивний вплив на людину, коригуючи у позитивному напрямку її поведінку [7, с. 47].

Внесок теоретиків права у розширення наукових уявлень про функції правової культури є досить вагомим і має методологічне значення стосовно дослідження функцій правової культури, оскільки висновки та положення, зроблені зазначеними дослідниками, хоч і різняться між собою, проте їх легко узагальнити і можна застосувати щодо визначення функцій правової культури у сучасному інформаційному просторі.

У сучасній юридичній літературі Н.М. Оніщенко та І.В. Осика, визначаючи функції правової культури, виділяють два рівні її функціонування: відображальний (відображає правову дійсність) та регулятивний (за допомогою цієї функції створюються ціннісно-нормативні орієнтації в регулюванні правової поведінки). У свою чергу, відображальну функцію поділено на пізнавально-правоосвітню, ціннісно-нормативну, правосоціалізаторську, комунікативну, прогностичну [8, с. 12; 9, с. 10].

Основними функціями правової культури О.Ф. Скакун вважає: пізнавальну – засвоєння правової спадщини минулого й сьогодення, вітчизняної та іноземної; регулятивну – забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку; нормативно-аксіологічну – оцінка поведінки особи, рівня розвитку законодавства, стану законності і правопорядку відповідно до норм права держави і міжнародних стандартів [10, с. 470–471].

О.С. Дьоміна визначає наступні функції: пізнавальну, регулятивну, нормативно-аксіологічну, ідентифікаційну, орієнтаційну, виховну, інтегруючу, комунікативну, прогностичну, соціалізаційну [11, с. 86–88].

Здійснений аналіз наукових джерел свідчить про те, що проблема функцій правової культури у сучасному інформаційному просторі залишається актуальною й потребує нових досліджень. Без аналізу функціональної ролі правової культури сучасного інформаційного простору неможливо пізнати його сутність, закономірності розвитку та забезпечити захист прав людини в умовах пандемії.

Правова культура, вважає О.А. Менюк, постійно справляє вплив, «підкоряє» правосвідомість окремих індивідів. У цьому прояві регулятивної функції здійснюється формування індивідуальної правової культури, утворення стану правової духовної атмосфери суспільства [12, с. 98].

У зв'язку з цим у визначенні функцій і дослідженні їх значення, у підвищенні правової культури громадян необхідно виходити з її функціональної ролі та призначення у сучасному інформаційному просторі.

На підставі проведеного аналізу функцій правової культури можна виокремити наступні функції правової культури у сучасному інформаційному просторі.

Пізнавально-правоосвітня функція правової культури, що спрямована на опанування особою правовими знаннями, формування власних переконань з метою правильного їх застосування у практичній діяльності. Зазначена функція має пізнавальний та інформаційний характер, що формує належний (необхідний) рівень правових знань суб'єктів правовідносин у інформаційному просторі. Ця функція забезпечує накопичення теоретичних знань про право, його можливості, а також є найважливішим чинником формування належного рівня правової культури суб'єктів інформаційного простору.

В умовах формування сучасного інформаційного простору важливою є ціннісно-нормативна функція, спрямована на визначення стану забезпечення прав людини, законності і правопорядку з точки зору реалізації суб'єктами правових відносин чинного законодавства. Особисто засвоєні особою права й обов'язки лежать в основі формування її ціннісного правового світогляду, що передбачає наявність знань про права та обов'язки; глибоке переконання у їх важливості й необхідності; перетворення змісту прав і обов'язків у внутрішню мотивацію, настанову та навички правомірної поведінки. За допомогою даної функції громадяни можуть правильно орієнтуватись у інформаційно-правовому просторі, діяти згідно з законодавством, формувати власні ціннісні орієнтації.

Комунікативна функція правової культури забезпечує спілкування громадян у сучасному ін-

формаційному просторі. Таке спілкування можливе за умови використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій, призводить до удосконалення сучасного інформаційного простору. Правове спілкування є формою між-суб'єктних взаємодій учасників у сфері права. Комунікативна функція дає змогу на підставі набутих знань зорієнтуватися у правовому інформаційному просторі з метою забезпечення своїх прав. Зазначена функція покликана забезпечити захист прав громадян та запобігти їх обмеженню.

Забезпечує попередження вчинення правопорушень та забезпечення правопорядку попереджувальна функція. Здійснюючи правовиховну, правоосвітню та превентивну діяльність, державні інституції та громадські організації сприяють попередженню вчинення громадянами правопорушень.

Правосоціалізаційна функція сприяє формуванню особи як суб'єкта інформаційного простору, засвоєнню норм-регуляторів правового життя. Зазначена функція забезпечує процес включення особи у систему правовідносин інформаційного суспільства на основі засвоєння всієї правової культури суспільства, заміну правомірної поведінки за примусом на правомірну поведінку за особистісними переконаннями.

Прогностична функція дає можливість прогнозувати розвиток чинного законодавства та правових інститутів у сучасному інформаційному просторі. Вказана функція охоплює правотворчість і реалізацію права, забезпечення правомірної поведінки громадян, їхню соціальну активність, включає аналіз тенденцій, характерних для сучасного інформаційного простору, перспективи розвитку правотворчості й реалізації права.

Ідеологічно-виховна функція формує свідоме та поважне ставлення особи до права. Вказана функція формує правосвідомість та правомірну поведінку особи. Формування правової культури, розвиток її якісних показників суттєво впливає на рівень розвитку інформаційного простору. Разом із тим правова культура перебуває у найтіснішому і нерозривному зв'язку із загальною культурою, справляє і сама відчуває їх вплив. Ідеологічна функція взаємодіє з іншими формами суспільної

культури (політичною, моральною, естетичною і т. ін.).

Правова культура виступає засобом формування правових цінностей сучасного інформаційного простору.

Як вказує Л.О. Макаренко, правова культура за сутнісною суб'єктно-ціннісною інтегральною ознакою (характер правової діяльності, правових цінностей як її засобів і продуктів, прогресивна спрямованість правового розвитку суб'єктів права і правових умов їх життєдіяльності) поділяється на цивілізаційну, національну та інституційну [13, с. 361].

В умовах сучасного інформаційного простору важливу роль відіграє правове виховання громадян, захист їхніх прав, свобод та законних інтересів, додержання законності, виконання законів та інших норм права. Правова культура є загальним показником і критерієм для визначення якісного стану сучасного інформаційного простору. Функції правової культури у сучасному інформаційному просторі визначаються їх роллю у забезпеченні прав людини, запобіганню їх порушенню та зловживанню правом.

Висновки. Правова культура відіграє важливе значення у сучасному інформаційному просторі. Здійснюючи активний вплив на свідомість людей, правова культура є важливим ідеологічним засобом в утвердженні правових цінностей у сучасному інформаційному просторі, слугує засобом забезпечення прав людини, запобіганню їх обмеженню та реалізації в умовах пандемії. Громадяни повинні бути обізнані про свої права, без перешкод отримувати доступ до інформації, знати, як захистити свої права, зокрема, в умовах пандемії. На основі систематизації існуючих підходів можна виокремити функції правової культури у сучасному інформаційному просторі: пізнавально-правоосвітню, ціннісно-нормативну, комунікативну, правосоціалізаційну, попереджувальну, ідеологічно-виховну, прогностичну. У сучасному інформаційному просторі особливо важливим є те, щоб права людини були невід'ємною частиною всіх заходів із боротьби із пандемією COVID-19. Врахування такого права, як право не зазнавати дискримінації, і таких принципів, як прозорість і повага людської гідності, здатне забезпечити ефективне реа-

гування в умовах кризової ситуації дезорганізації і порушення звичного способу життя з меншими негативними наслідками, пов'язаними із введенням надмірно широких обмежень. Важливо, щоб у сучасному інформаційному просторі були створені рівні можливості для всіх його суб'єктів, усунені недоліки, забезпечений механізм реалізації та захисту прав людини. А обмеження окремих прав людини, які були запроваджені державою задля захисту громадського здоров'я в умовах пандемії, повинні відповідати міжнародним та національним стандартам прав людини.

Література

1. Sopilko Iryna. Information-legal culture in conditions of the legal system modernizations. The legal system of Ukraine in the conditions of transformation of society. Joint monograph. Edited by Iryna Sopilko. Podhajsk: European institute of further education, 2020. 208 p. P. 66-77.

2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 бер. 2020 р. № 211. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>.

4. Коба М. Правова культура як предмет вивчення теоретико-правовою наукою. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 178-182.

5. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. /за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.

6. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности. Москва: Наука, 1988. 145 с.

7. Семитко А.П. Правовая культура социального общества: сущность, противоречия,

прогрес. Свердловск: Изд-во Уральського ун-та, 1990. 187 с.

8. Оніщенко Н.М., Пархоменко Н.М., Богініч О.Л. Концептуальні засади забезпечення правової культури населення в Україні: наук. доповідь. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 69 с.

9. Осика І.В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2004. 18 с.

10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави. Київ: Алерта, 2012. 524 с.

11. Дьоміна О.С. Формування правової культури студентської молоді: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2004. 32 с.

12. Менюк О.А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти. Київ: Оріяни, 2001. 172 с.

13. Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання правової культури: дис... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2019. 423 с.

References

1. Sopilko Iryna. Information-legal culture in conditions of the legal system modernizations. The legal system of Ukraine in the conditions of transformation of society. Joint monograph. Edited by Iryna Sopilko. Podhajska : European institute of further education, 2020. 208 p. P. 66-77.

2. Aristova I.V. Derzhavna informatsiina polityka: orhanizatsiino-pravovi aspekty: monohrafiia. Kharkiv: Vyd-vo un-tu vnutr. sprav, 2000. 368 s.

3. Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi korona virusom SARS-CoV-2: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.03.2020 № 211. URL: [https://www.kmu.gov](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320_renyuna-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19)

ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320_renyuna-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19.

4. Koba M. Pravova kultura yak predmet vyvchennia teoretyko-pravovoio naukoio. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 4. S. 178-182.

5. Zahalna teoriia derzhavy i prava (osnovni poniattia, katehorii, prav. konstruktсии ta nauk. kontseptsii): navch. posibnyk / za red. O.V. Zaichuka, N.M. Onishchenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 400 s.

6. Ahranovskaia E.V. Pravovaia kultura y obespechenye prav lychnosty. Moskva: Nauka, 1988. 145 s.

7. Semytko A.P. Pravovaia kultura sotsyalystycheskoho obshchestva: sushchnost, protyvorechyia, prohres. Sverdlovsk: Izd-vo Uralskoho un-ta, 1990. 187 s.

8. Onishchenko N.M., Parkhomenko N.M., Bohinich O.L. Kontseptualni zasady zabezpechennia pravovoi kultury naseleennia v Ukraini: nauk. dopovid. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2011. 69 s.

9. Osyka I.V. Pravova kultura u formuvanni pravovoi, sotsialnoi derzhavy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Kyiv, 2004. 18 s.

10. Skakun O.F. Teoriia prava i derzhavy. Kyiv: Alerta, 2012. 524 s.

11. Domina O.S. Formuvannia pravovoi kultury studentskoi molodi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Kyiv, 2004. 32 s.

12. Meniuk O.A. Formuvannia pravovoi kultury pidpriiemtsia: teoretychni ta prykladni aspekty. Kyiv: Oriiany, 2001. 172 s.

13. Makarenko L.O. Teoretyko-metodolohichni aspekty piznannia pravovoi kultury: dys.... dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.01. Kyiv, 2019. 423 s.

FUNCTIONS OF LEGAL CULTURE IN THE MODERN INFORMATION SPACE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: maklena72@ukr.net

Purpose: to clarify the role of legal culture and highlight the functions of legal culture in the modern information space. **Research methods:** general methods of thinking, functional, systemic, structural and synergetic. **Results:** it is proved that legal culture, exerting an active influence on people's consciousness, is an important ideological tool in the establishment of legal values in the modern information space, serves as a means of ensuring human rights, preventing their restriction and implementation. The functions of legal culture are distinguished: cognitive-legal-educational, value-normative, communicative, legal-socialization, preventive, ideological-educational, prognostic. **Discussion:** it is established that the main problems with ensuring human rights in the modern information space in a pandemic are imperfect information policy of the state, gaps in legislation, lack of involvement of civil society in communication; Restrictions on individual human rights for the protection of public health in a pandemic must comply with international and national human rights standards.

In the current conditions of the COVID-2019 pandemic, the problem of legal culture, in particular, public awareness of rights, features of their implementation and protection should play an important role in overcoming coronavirus disease. In the rapid development of the information society, the adoption of new legislation, the transition to the introduction of information and communication technologies in all spheres of public life, the analysis of the functions of legal culture in the modern information space becomes important. Citizens must be aware of their rights, have unhindered access to information, and know how to protect their rights, particularly in a pandemic. In today's information space, it is particularly important that human rights are an integral part of all measures to combat the COVID-19 pandemic. It is important that in the modern information space equal opportunities are created for all its subjects, shortcomings are eliminated, the mechanism of realization and protection of human rights is provided.

Keywords: legal culture; functions; information space; legal values; pandemic; information communication technologies.